

С.Б. Долгорова
Н.В. Мархасаева
Ц.С. Баторова

Сагаалганай наадан

МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ БУРЯТИЯ
ГАУ ДПО РБ «БУРЯТСКИЙ РЕСПУБЛИКАНСКИЙ ИНСТИТУТ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ»

С.Б. Долгорова
Н.В. Мархасаева
Ц.С. Баторова

Сагаалганай наадан

Методическое пособие

Для детей от 3 до 7 лет

Разработано в соответствии ФГОС ДО

ИЗДАТЕЛЬСТВО
Улан-Удэ - 2021

УДК 373.21(571.54)
ББК74.100(2Рос=Бур)
Д 64

Издание рекомендовано научно-методическим советом ДООУ...с.с.ц...

Рецензенты:

П.П. Бартаева, старший преподаватель кафедры педагогики и психологии детства

Чимитцо Валерьевна Жигжитова Детский сад «Ая ганга» Бичурский район

Научный руководитель:

заслуженный учитель РБ, почетный работник общего образования РФ, доктор педагогических наук, профессор кафедры педагогики и психологии детства ГАУ ДПО РБ «Бурятский республиканский институт образовательной политики» С.Ц. Содномов

Д 64 Долгорова, Соелма Баторовна

Сагаалганай наадан: методическое пособие разработано в соответствии ФГОС ДО для детей от 3 до 7 лет/ С. Б. Долгорова, Н. В. Мархасаева, Ц. С. Баторова. - Удан-Удэ: ИЗД-во, 2021.- с.46

Методическое пособие и сценарии праздника в детском саду для педагогов дошкольного образования, воспитателей, методистов, заведующих дошкольных образовательных организаций, реализующих этнокультурное образование детей дошкольного возраста.

УДК 373.21(571.54)
ББК74.100(2Рос =Бур)

© Долгорова С.Б., Мархасаева Н.В., Ц.С. Баторова.
© Издательство

Введение

Мы знаем, какое громадное значение в жизни детей имеют эмоции, особенно эмоции положительные, возбуждающие. Отнимите их у детей, и померкнет их жизнь. Проявление у ребенка внимания, интереса, стремления к творчеству требуют эмоциональных пробуждений.

Особого внимания к себе требуют эмоции радости. Ребенок, жизнь которого лишена радости, чахнет и физически и психически. Интересы его развивающейся личности требуют обновляющихся впечатлений, поддерживающих и питающих чувство радости. Однообразно, уныло текущая жизнь удручает, ослабляет силы как физические, так и психические; радостное, в меру представленное разнообразие их питает и поддерживает.

В этом смысле надо отметить громадное положительное значение праздников. Праздник, педагогически правильно организованный, нарушает однообразие текущей жизни, вносит в жизнь детей новое ценное содержание, возбуждает чувство радости, стимулирует к деятельности все силы и способности, в том числе и способность речи. Недаром Пирогов в своей статье «Быть и казаться», написанной по вопросу о детских праздничных выступлениях, отмечает значение таковых для развития речи детей.

В подготовке к празднику должны соответственно возрасту и возможности участвовать сами дети. Под подготовкой к празднику мы подразумеваем обсуждение его содержания, организацию праздничной среды и систематизацию репертуарного материала. Материал для праздника накапливается постепенно в процессе годовой педагогической работы. Из имеющегося запаса перед праздником отбирается необходимое.

И подготовке к празднику во всех ее проявлениях и проведение самого праздника предоставляют широкие возможности для выявления детской самостоятельности и языка; но нас интересует главным образом центральный момент каждого праздника – предлагаемое детям зрелище, представление. При этом роль детей может быть двойная: они могут являться действующими лицами и могут быть зрителями. В первом случае проявляется и упражняется их собственная речь, во втором случае – они воспринимают чужую речь. В интересах их монологического речевого развития значительно и то и другое. Организуя праздники, мы должны и тому и другому уделять время и внимание.

Однако реальная ситуация с внедрением бурятского языка в ситуации праздника достаточно своеобразна. В процессе праздничного мероприятия монологическая речевая среда не просто совершенствуется, но и расширяет границы их возможностей и способностей.

Не менее значителен вопрос об участии самих детей в праздничных выступлениях. В интересах социального и речевого развития детей такие выступления имеют огромное значение.

Для того чтобы говорить хорошо всегда и при всех условиях, надо не только уметь говорить, но надо приобрести привычку говорить публично, не стесняясь присутствия посторонних слушателей.

Дети могут разыграть маленькие сценки, сказки, читать стихи, рассказывать, давать пояснения к картинам.

При этом шлифуется их речь, развивается уверенность в себе, находчивость, открывается простор для творчества.

В Бурятии одним из таких праздников является «Сагаалган». Считается, что это праздник является символом обновлений человека, открытости и чистоты помыслов, надежды и добрых ожиданий. «Сагаалган» является символом дружбы, единения и согласия среди многонационального населения республики.

Основная цель пособия – это создание условий для формирования у детей интереса к изучению бурятского языка, создание условий для развития коммуникативных познавательных способностей детей в процессе образовательной деятельности, знакомство детей с культурой, бытом и обычаями бурятского народа.

Основные задачи пособия развитие познавательных, коммуникативных навыков через бурятский фольклор (разучивание стихов, песен, поговорок пословиц и т.д.) и развитие двигательной активности посредством знакомство с национальными играми. Разрабатывая пособие, использовали методику «трех вопросов»:

Что знаем? Сагаалган - это праздник. Ставят на стол на белую пищу. Кушаем буузы

Что хотим узнать? Традиции проведения праздника «Сагаалган». Что такое «Хадак», ёохор, бурятские национальные игры, национальный костюм, орнамент.

С помощью чего узнаем? Разработки проведения праздника по группам

Через просмотр сказок, чтение сказок, презентаций. Через проведение дружеских бесед, ситуативных разговоров по данной теме. Посредством художественного творчества (лепка, рисование, аппликация). Через художественное слово: сказки, потешки.

Обычаи и традиции праздника - Сагаалган

Сагаалган – это символ обновления человека и природы, чистоты помыслов, надежды и добрых ожиданий. Сейчас проблема в том, что нынешнее поколение теряет значимость национальных культурных ценностей. Наша задача направлена на возрождение культуры, традиций и обычаев бурятского народа. А также для развития чувства сопричастности к народным творчеством. Дети дошкольного возраста не достаточно имеют представления о культуре, традициях и обычаях бурятского народа.

Сагаалган - один из наиболее известных праздников монголоязычных народов, который приурочен к началу Нового года по старинному монгольскому лунному календарю.

«Сагаалган» - является символом дружбы, единения и согласия среди многонационального населения республики. Это очень интересный своими обрядами и традициями красивый праздник. Все в это время поздравляют друг друга, дарят подарки. Он похож на Новый год. Но отмечают его не в конце декабря, а в феврале. Названия праздника «Сагаалган». В старину буряты не справляли день рождения, а прибавляли себе год в возрасте с наступлением Белого месяца. В дни празднования Сагаалгана каждому человеку рекомендуется должен соблюдать определенные обряды и традиции:

1. Обряд «Бурхан дэлгээлгэ» (развешивание бурханов);
2. Обряд «Жэлэй заһал» (богослужения);
3. Обряд «Гэрэй хуряалга» (очищение дома);
4. Обряд «Дүгжүүбэ» (очищение души и тела);
5. Обряд «Бэлэг андалдаан» (обмен подарками)
6. Обряд «Хий морин» (запуск коней ветра удач);
7. Обряд «Сагаан эдээн» (белая пища)

1. Обряд «Бурхан дэлгээлгэ» (развешивание бурханов)

Накануне праздника совершался обряд «бурхан дэлгээлгэ» (развешивание бурханов): раскрывались и вывешивались изображения божеств, писанных на холсте. Затем перед божницей ставились яства, зажигались лампы, «хүжэ» (спрессованные в виде палочки ароматные травы).

Большим почитанием в дни Нового года пользуются божества «Сагаан Үбгэн» - Белый Старец – символ долголетия, семейного благополучия, счастья, богатства, мира и покоя.

2. Обряд «Жэлэй заһал» (богослужения);

В дацанах перед праздником начинаются хуралы (богослужения), посвящённые Сагаалгану. Перед Новым годом, желательно, чтобы люди совершили обряд «жэлэй заһал» – «поправка к году». «Жэл» – год для бурят означает не только временной отрезок, больше это понятие морального отношения к нему. Эти вопросы надо решать для успокоения души. В

последний день старого года «Бүтүү үдэр», проводится хурал (молебен) в честь защитницы Балдан Лхамо, которая является покровительницей Учения Будды в странах северного буддизма. В канун праздника она нисходит на землю и обходит своих подзащитных, даруя им своё благословение.

3. Обряд «Гэрэй хурялга» (очищение дома);

Перед наступлением Нового года во всех домах проводится особый обряд «Гэрэй хурялга» (очищения дома) во время которого из дома и из жизни каждого человека «выбрасываются» все неудачи и все плохое, накопившееся за предыдущий год. Его совершает приглашенный в дом лама с участием всех членов семьи.

4. Обряд «Дүгжүүба» (очищение души и тела);

Древний ритуал очищения – Дүгжүүба (очищение души и тела), во время которого уходит всё плохое и неприятное. Обряд «Дүгжүүба» - это обряд устранения всех помех, очищения от всего плохого, для того, чтобы в новом году человек имел благополучие, испытывал счастье, мир и спокойствие. В старину, накануне праздника, люди обтирались кусочком теста, затем лепили из него фигурку человечка, как бы передавая этой символической фигурке все свои болезни, беды. Люди приносили эти фигурки в дацан и складывали их в течение дня в будущий костёр. После молебна лама освящал костёр, зажигал его, а люди просили, чтобы с огнём ушло, сгорело всё плохое. Во время ритуала проводится церемония очищения и подавления злых сил с помощью огня. Верующие должны мысленно представить, как в этом огне сгорают все духовные препятствия и дурные помыслы. Разжигание костра – обязательный ритуал «Дүгжүүба».

5. Обряд «Бэлэг андалдаан» (обмен подарками)

Необходимым ритуалом в Сагаалган считался «Бэлэг андалдаан» обмен подарками. Качество и ценность их не имеют значения, лишь бы это был материальный предмет: молочные продукты, хадаг (женщинам вместо хадага преподносили платок), пачка сахара или печенья конфеты, просто деньги. Даритель должен держать в руках хадаг (длинный шёлковый шарф голубого цвета). Поверх хадага на ладонь правой руки или на соединённые ладони ставился подарок. Даритель и получатель должны быть обязательно в головных уборах и стоять лицом друг к другу.

Праздник длится целый месяц. Сагаалган - это лучший повод навестить всех родственников и друзей, с которыми нечасто видишься в течение года. Особое значение имеет - какой человек навестил ваш дом первым в день наступления Нового года. Лучше всего, если это будет человек со счастливой судьбой. Это древняя традиция, которая имеет глубокий мистический смысл. По тому, какой человек пришёл к тебе в дом, определяют, каким будет год. В первый день праздника, дети сначала поздравляют главу семейства, который желает им счастья и долголетия. Затем навещают старших в роду: дядю, тетю, брата или сестру.

6. Обряд «Хий морин» (запуск коней ветра удач);

В дни Нового года совершается обряд запуска «Хий морин» (запуск коней ветра удач). «Хий морин» - это символ, показывающий состояние благополучия человека. Изображение «Коня ветра удачи», освященное в храме, привязывают к дереву или помещают на крыше дома таким образом, чтобы оно обязательно развевалось на ветру. Считается, что «Конь ветра удачи» служит мощной защитой от несчастий и болезней.

7. Обряд «Сагаан эдээн» (белая пища)

Большого искусства достигали хозяйки в канун Сагаалгана, когда молочная пища являлась не просто угощением, а символом благополучия в наступающем году. Почетным блюдом служила буузы, отварная баранья голова или грудинка, пельмени, саламат, варился бухэлер. Хозяйки готовили уураг (молозиво), ээзгэй (творог), ээдэмэг (простокваша), айраг (кислое квашеное молоко), урмэ (сушеные пенки), саламат и множество других блюд. Традиционно праздничная молочная водка подавалась только старшим.

**1-дэхи багашуулай бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаалган- манай хайндэр»
гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари**

Зорилго:

1. Үхибүүдые буряад зоной ёһо заншалда һонирхуулан хүгжөөхэ.
2. Гэрэй амитад тухай үхибүүдэй мэдэсые бэхижүүлхэ.
3. Үхибүүдтэ буряад наада наадуулжа һургаха.

Үхибүүд хибэс дээрэ дүхэриг болоод һууна.

Хүмүүжүүлэгшэ:

Хүмүүжүүлэгшэ: Хүндэтэ айлшад, манай сэсэрлигэй багашуул Сагаан һарын «Амар мэндээ!!!

Үхибүүд: «Мэндээ!!!».

Хүмүүжүүлэгшэ: Аялга хайхан, буурал һаншаг буряад угсаатан, сэнхир Сагаан һарамнай Шэдитэ туяа сасаһаар хүдөө дайдаар Үхэр жэл морилбо! Бидэ мүнөөдэр энэ хайхан үдэр наада наадахабди, хүхихэбди!

Үүдэ тоншоно (конвертэтэй ахалагша бүлгэмэй басаган ороно). Морин хуурай хугжэм табигдана.

Хүмүүжүүлэгшэ:

Үхибүүд, манайда айлшалжа Дулма басаган ерээ.

Дулма басаган:

- Шэнэ жэлээр,
Шэнын нэгэнээр,
Сагаан һараар,
Сагаалганаар!

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Дулма басаган конвертэ асараа, юун гээшэб? Харае (табан хушуун малай зураагууд).

- Урда сагһаа хойшо манай буряад зон мори, тэмээ, ямаа, хони, үнэе үдхэжэ амидардаг һэн. Тиимэһээ эдээниие табан хушуун мал гэдэг. Эдэ амитад һү, мяха, нооһо, арһа г.м. үгэдэг.

Табан хушуун малнай

Талаар дүүрэн тараг лэ!

Танай манай хүсөөр

Тараг, айраг билтараг лэ!

- Би таанадта амитад тухай таабари хэлэхэб,таажа үзэгты.

1. Ногоо шэмхэжэ эдидэг

Эзэнээ хүлээдэг

«Мөө»- гээд маарадаг (Хонин).

2. Халуунда, хүйтэндэ

Үхибүүдые шэрэдэг

Гэрэйнгээ газар

Аалихан инсагаалдаг «Иго-гоо» (Морин).

3. Талада бэлшэдэг

Амтатай зөөхэй үгэдэг

Утаар татан мөөрэдэг: «Мөө» (Үнээн).

4. Ута нарин хүлтэйб

Нюрган дээрэм бүхэгэр (Тэмээн).

5. Ёдогорхон эбэртэй,

Яһалхан һахалтай (Ямаан).

Дулма:

- Бэрхэнүүд! Би наадаха, дуулаха, хатарха дуратайб!
Хатар-наадан «Арбан хоёр жэлнүүд»

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Үхибүүд, Дулма басаганда, айлшадтаа гоё зүжэг харуулае.

Мини театр: «Амиатай арсалдаан»

- Үхибүүд, ямар туһа табан хушуун мал асардаг бэ? Үхибүүдэй харюунууд. Тиигээд онтохо зохёожо үзэе (гарай театрай амиатадые хубаана).
- Нэгэтэ гэрэй амиатад сугларжа, тосоолдобо, хэн эгээл хүндэ хэрэгтэйб.

Тэмээн:

- Би эгээл томоб, хүсэтэйб. Ундан, хоолгүй долон хоног соо байхаб. Тигээ хадаа, би эгээл хүүндэ хэрэгтэйб.

Хонин:

- Бе-еэ. Би дулаан нооһо үгэдэгби. Би эгээл хэрэгтэй амитан гээшэб.

Ямаан хороо бусалжа:

- Ме-еэ. Би хүмбээ, найхан дулаан нооһо үгэдэгби. Би хэрэгтэй амитан гээшэб.

Арсалдаанда үнээн оролсобо:

- Му-у-у. Би эзэндээ хү, зөөхэй, ээзгэй үгэдэгби. Би эгээл хэрэгтэйб.

Морин үхэрые шагнаад хэлэбэ:

- Иго- гоо. Би хадаа эзэнэй бүхы хүндэ ажалыень хэдэгби. Тигээ хадаа, би эгээл хэрэгтэй гэрэй амитан гээшэб.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Энэ сагта эзэнийнь гараад, хэлэбэ:
- Буулта намда хэрэгтэй амитад гээшэд, бултадаа намда туһа асардаг ха юм та. Тиигээд, буулта амитад эбтэйгээр толгойнуудаа дохибо.

Дулма басаган:

- ямар нонин онтохон хараба гээшэбиб. Бэрхэнүүд үхибүүд,

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Сагаан нараар амаршалан,
Гэрээр дүүрэн аза жаргалтай,
Аягаар дүүрэн эдээ сайтай,
Табагаар халима сагаан эдээтэй,
Жаргалтай, баян бардам нуухатнай болтогой!
Буулта:
- Болтогой ! Сагаан нараар, Сагаалганаар!

**2-дохи багашуулай бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаалган»
гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари**

Зорилго:

- Сэсэрлигэй үхибүүдтэй «Золгохо» гэгхэн ёһо заншалтай танилсуулха.
- Үхибүүдые урмашалуулха, баярлуулха.
- Дуулаха, хатарха шадабари хүгжөөхэ.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Шэнэ жэлээр,
Шэнын нэгэнээр,
Сагаан һараар,
Сагаалганаар!
Амар мэндэ!

Үхибүүд:

- Амар мэндэ-э! (*санзай ууюулна*).

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Саһан дээгүүр сагаалжа, сагаан һара морилбо!
Санзайн хүншүү үнэрөөр сагаалхыетнай уринабди!
Урагшатай, амжалтатай үдэрнүүд ерэжэл байг,
Улам һайханаар байдалнай эрьежэл байг!
Шэнэ гараһан үхэр жэлдэ, хүн бүхэн,
Хүнгэн солбон, энхэ элүүр ябахань болтогой!

Үхибүүд:

- Болтогой (*Сагаан үбгэн ороно*).

Сагаан үбгэн:

- Амар сайн, хүндэтэ нүхэд!
Сагаан һараар,
Сагаалганаар амаршалнаб!

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Амар мэндээ!
Сагаан һараар, Сагаалганаар!
Арюун сагаан һараар
Арад зоной найраар
Сагаан сэдхэлһээ бэе бэеэ

Сагаалганаар золгоёл даа!

Өөрөө аха хүнтэй уулзаа хаа, моринхоо буужа, малгайгаа абажа, хоёр гараараа ахатанай гарыг дороононь үргэн татажа золгодог байсан юм (харуулан хөөрэнэ).

Сагаан үбгэн:

- Залиршагүй залитай
Унтаршагүй гуламтатай,
Олон зоной дунда
Тэгшэ найхан хуугты!
Үргэн сагаан дэлхэй дээрэ
Энхэ найхан жаргалтай
Үритэй, бэетэй
Үнэр баян жаргагты!
(Сагаан үбгэн үхибүүдээр золгоно).

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Сагаан хадагаар, айлшадаа, золгожо,
Сагаан эдеэгээр угтаял даа
Сагаан эдээнхэмнэй хүртэгты!
Эхэ талымнай
Элдин дайдымнай
Адуу малаймнай
Хэшэг шэмэ энэл даа.

Сагаан үбгыг Сагаан эдеэгээр хүндэлнэ.

Буряадууд аха зоноо хүндэлдэг, уг гарбалаа найн мэдэдэг, түрэл нютагтаа дуратай зон гээшэ. Сагаалганай үдэр түрэлхидөө амаршалжа, бэлэг баридаг. Хүндэтэй айлшадаа, ахатан зондоо хадаг барижа, үхибүүдтээ амтатай эдээ, мүнгэ бэлэглэдэг юм.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Зай үхибүүд найр, наадаа эхилхэмнай гү?

Үхибүүд:

- Эхилэе! эхилэе!
- Үльгэртэ жэргэмэл орондоо
Үрэй сайтар хатараял
Үбгэд, хүгшэд, эжынэртээ
Үреэл дуугаа залаял.

Үхибүүд «Табан хурган» гэжэ дуу дуулана.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Сагаалганай үедэ буряад зон бэе бөөдээ сэдхэлэй найхан үгэнүүдые зорюулжа,
бүхы зондо баяр, жаргал хүсэжэ, удха түгэлдэр үреэлнүүдые хэлэдэг гээшэ.

Сагаан үбгэн:

- Үреэлэй найхание хэлсэхэмнай гү?

Үхибүүд үреэлнүүдые хэлэнэ:

1 үхибүүн:

- Айл аймагтаа, арад зондо
Ута наһа, удаан жаргал үреэл!

2 үхибүүн:

- Зорихон харгытнай золтой байг
Золгоһон нүхэдтнай зугаатай байг.

3 үхибүүн:

- Ута наһатай, удаан жаргалтай
Үнэр баян ажаһуухатнай болтогой!

4 үхибүүн:

- Далай шэнги долгижэ,
Дайда шэнги сэсэглэжэ ябахатнай болтогой!

5 үхибүүн:

- Жэл бүри жэгтэ амгалан,
Он бүри омог дорюун
Сагаалжа, ноголжо байел даа!

6 үхибүүн

- «А» үзэг – эрдэмэй дээжэ,

Аяга сай эдээнэй дээжэ.

Хатар. «Хони харагшан ба хурьгад» (үхибүүд хатарна).

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Зай, үхибүүд, наада наадае:

«Шоно ба хурьгад»

«Малгай нюулга»

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Баян буряад нютагтамнай
Баатар хүбүүд байха лэ,
Уужам буряад нютагтамнай
Уян нугархай басагад байха лэ.
Ёохор наадан гоё даа
Ёохор хатар найхан даа!!! (Булта ёохор хатарна).

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Хүндэтэ манай айлшад, үхибүүд
Арюун, сарюун, амгалан тайбан
Аза талаантай, алдар солотой
Ажаһуухатнай болтогой!
Шэнэ жэлээр

Шэнэ һараар
Сагаан сэдхэлээр
Сагаалганаар!!!

Үхибүүд булта:

Сагаан һараар! Сагаалганаар!

Дунда бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Буряад заншал ба уг гарбал»

гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари

Зорилго:

1. Буряад заншалта соёлые хэргээхэ, уг гарбалтай болон 12 жэлтэй танилсуулха.
2. Хүүгэдэй дуулаха, хатарха шадабариинь хүгжөөхэ.
3. Үхибүүдые урмашуулжа, баярлуулжа, хүлдыень бодхоожо түрэл арад зондоо дуратайгаар хүмүүжүүлхэ.

Хүгжэм зэдэлнэ.

Хүтэлэгшэ:

- «Сагаан һараар! Сагаалганаар!
Сагаалжа, жаргажа,
Сагай найханда амгалан,
Үнэр баян һуухамнай болтогой!

Үхибүүд:

- Болтогой!

1-хи хүбүүн:

- Шэнэ жэлээр, Шэнэ Жэлээр,
Морин жэлээр амаршалнаб!
Сагаан һараар, Сагаан һараар,
Сагаалганаар амаршалнаб!

2-хи басаган:

- Басагад хүбүүд барандаа
Баяртай хүхюутэй угтая.

Хүтэлэгшэ:

- Одоол энэ найртамнай
Айлшан боложо мүнделхөөр,
Арбан хоёр жэлэймнэй,

Амитад булта уряалтайл.

(Амитан бүхэн, нэгэ нэгээр, хатаран бэеэ харуулан аялга доро гаранад).

Хулгана:

- Арбан хоёр жэл түрүүлжэ гарадаг,
Ама сагаан хулгана жэл гээшэб.

Үхэр:

- Эбэр hүүлээ тэгшэдхэн ябадаг
Эзэндээ хайратай үхэр жэл гээшэб.

Бар:

- Арын модондоо алсайдган ябадаг
Алаг эрээн бар жэл гээшэб.

Туулай:

- Дэлхэй дүүрэн гүйдэг
Дэрбэгэр шэхэтэй туулай жэл гээшэб.

Морин:

- Холо газарые ойродхон ябадаг.
Хатуу туруутай морин жэл гээшэб.

Хонин:

- Уужам талаар бэлшэн ябадаг
Нооһоор баян хонин жэл гээшэб.

Бишэн:

- Модондой оройгоор дуулин ябадаг
Утахан hүүлтэй бишэн жэл гээшэб.

Тахяа:

- Арад зониие донгодожо hэрюүлдэг
Дорюун абятай тахяа жэл гээшэб.

Нохой:

- Хорото дайсание хоройлон байдаг
Хон Хон дуутай нохой жэл гээшэб.

Гахай:

- Газар дайдые онгилон ябадаг
Газаашаа хоёотой гахай жэл гээшэб.

Луу:

- Тэнгэрийн оройгоор түршэгэнэн ябадаг
Абарга хүсэтэй луу жэл гээшэб.

Могой:

- Ута эрэн бэетэй,
Уран хэлэтэй могой жэл гээшэб
Арбан хоёр жэлээмнай амитад булта гаража ёһөөрөө хатарна.

Хүтэлэгшэ:

- Хүндэтэ аба, эжыдээ
Халуун мэндээ хүргэе
Хонгёо дуугаа дуулажа,
Хатар наадаяа харуулая

«Ёхор»

Хүтэлэгшэ:

-Танай анхаралда Сурана басаган уг гарбалаа хөөрэжэ үгэхэнь.

Сурана:

- Мэндээ! Амар Сайн!
Буурал боложо, буянтнай жаргажа,
Булган дэгэл үмдэжэ,
Бууза хөөл барижа ябагты!
Сагаан нараар! Сагаалганаар!
Би хадаа 4 наһатай,
Үхэр жэлдэ мүнделһэн,
Эжы абын эрхэхэн, бэрхэхэн,
Дуулахашье, хатархашье дуратайхан
Дангина басаган Сурана гээшэб.
Уһан эрье мушхадаг,
Хүн угаа дахадаг

Би Суранаб, минии баабай Чингис, Чингис Володиин, Володя Намсарайн,
Намсарай Намжилай, Намжил Намдагай.

Би Хальбан угайб.

Сурана басаган дугаа дуулана.

Хүтэлэгшэ: Сагаан харынгаа нааданда

- 12 жэлэй урия.
могой жэлээ үдэшэн,
морин жэлээ угтая!

Хатар «12 жэл»

3-хи үхибүүн:

- Шэнэ жэлнэй шэдитэй
Жэл бүхэн эдитэй
Үүдэ хэншьеб тоншобо:
Тон, тон, тон...

4-хи үхибүүн:

- Хэн тоншобоб, гайхалтай?
Үүдээ нээгыт яаралтай!
Хэн гээшэб,
Хэн, хэн, хэн?

5-хи үхибүүн:

- Сагаалган – манай хайндэр
Саг үедэ мандаха болтогой
Гаража ерэнэн энэ жэлдэ
Газар дайдамнай үржэлтэй байг.

(Үхибүүд Сагаалган тухай дуу дуулана).

Хүтэлэгшэ:

- Шэнэ жэлэйнгээ нааданда
Шангаар гараа барисалдан,
Шуран хурдан гэшхэдэлээр
Шууяса хатараа хатараял.

«Ёхор»

Хүтэлэгшэ:

- Сагаан нараар, Сагаалганаар!
Сарюун дорюун үбгэд, хүгшэд!
Сасуу олон үсын нүхэд!
Сагаалганай амар мэндэ!
Жэл бүхэндэ жэгдэ амгалан,

Он бүри омог дорюун,
Олон жэлдэ олошорон байхадаа,
Одоо жаргал эдлэхэбди бултадаа!
Сагаан нараар!
Сагаалганаар, бултыетнай амаршалнабди!
Дахин уулзатараа баяртай!

**Ахалагша бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаан нарамнай найхан даа!»
гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари**

Зорилго:

1. Үхибүүдые Сагаалган нарын найндэртай танилсуулха, буряад заншалта соёлые нэргээхэ, буряад арад зоной уг гарбалтай танилсуулха;
2. Буряад хэлэнэйнгээ уян нугархай, зөөлэн тодыень үхибүүдтэ ойлгуулха;
3. Уран гоёор шүлэг уншажа нургаха;
4. Төөлэй, сагаан эдеэгээр айлшадаа хүндэлхэ ёһо заншал ойлгуулха.

Үйлэ хэмжээн ябаса: Айлшад табсанай саагуур нуунхай, дуунай хүгжэм зэдэлнэ, сагаан эдеэн, төөлэй бариһан үхибүүд ороно.

1-дэхи басаган:

- Сагаан нараар,
Сагаан нараар амаршалжа,
Хэбэд номхон Хэжэнгэдээ
Хэтын магтаал дууланам.

Уулаараа хатуухан даа,
Уһаараа номгохон даа,
Хэжэнгэмнэй

2-дохи басаган:

- Сагаан эдеэтэй-
Сүршэжэ байхамнай болтогой!
Сагаан зантай-
Солотой һуухамнай болтогой!
Сагаан замтай-
Сарюун ябахамнай болтогой!
Сагаан сэдхэлтэй
Сог зали бадаруулхамнай болтогой!

3-дэхи хүбүүн:

- Хори нэгэдэхи зуун жэлнэй
Хододоол амгалан унгэрэг лэ
Хүн зоной аза талаан
Хэзээдэш буянтай байг лэ!

Төөлэйн дуун эздэлнэ, үхибүүд сагаан эдеэн, төөлэй айлшадтаа барина.

- Зай, үхибүүд ерээд байһан айлшадтаа булта бодоод «Сагаалган» тухай дуугаа дуулая.

- Бэрхэнүүдтэ даа, һуугты.
- Сагаалган! Уг гарбалаа дурдан зугаалая. Нэгэ наһамнай нэмэжэ, наадамнай дэлгэрэг, нэрэмнэй дурдагдажа, нютагнай алдаршаг. Энэ багахан үгэ ехэ гүнзэгы удха шанартай, баян дэлгэр дэлисэтэй, хүнэй зүрхэ сэдхэл хүдэлгэн байдаг!

- Үхибүүд, бидэ сагаалган тухай хөөрэлдэһэн байнабди, мүнөө манда хэлээд үгыт:
- Сагаалган гэжэ юүн бэ? (Буряад зоной хайндэр).
- Мүнөө манда Эдир баатар хүбүүн , Сагаан һара тухай шүлэг уншахань, шагная:

- Сагаан һарамнай
Сахюуса наншадаар
Салгидан дэлгэрэн буубал даа,
Сагаан һарамнай сахюүртан гараа
Сагаан эдеэмнай салгидан дэлгэрээ.
 - Таанад заншалта буряадай хайндэр тухай хайн мэдэнэт. (Сагаалган)
 - Зүб даа, би мүнөөдэр таанадтаа буряадууд урдандаа хайшан гээд айлшадые угтадаг байгаа гэжэ танилсуулхам.
 - Зай, мүнөө булта наашаа ерэгты даа.
Хэжэнгэ нютагнай баян даа. Тойроод хада уулануудтай, аршаан булагтай, гол горход, ой модоор, үхэр малаар баян даа нютагнай.
 - Урдандаа буряадууд айлшадайнгаа мори сэргэдэ уяад, хадаг баряад угтадаг байгаа.
 - Мүнөө маанадые хүгшэн эжы, үбгэн аба хоёрнай айлшалхыемнай хүлээжэ байна.
 - Мэндээ хүгшэн эжы, үбгэн аба хоёр!
 - Хүгшэн эжы ба аба хоёр, маанадта урдандаа буряадууд хайшан гээд айлшадаа угтадаг байгаа, харуулжа үгыт.
 - Хүндэтэ айлшад , үхибүүд орожо хайрлагты.
- Үбгэн аба ба хүшэн эжы хоёр хадагаа баряад гэртээ уринад.*

- Урданай ёһоор эрэ хүниие баруун таладаа һуулгадаг, эхэнэр хүниие зүн таладаа һуулгадаг байгаа.
- Һуужа хайрлагты, сагаан эдээнһээмнай ,халуун бүхэлээр эдээнһээмнай ама хүрэгты. Нэн түрүүн аха , наһатай хүндэ хониной толгой баридаг юм. Духа дээрэнь гурбалжан хутагаар зураад хамараарнь айлшанда табидаг байгаа. Айлшан төөлэйн толгойһоо гурбан хүсөөг мяха отоложо галдаа үргөөд, нара зүб эрьелдүүлээд хүн зондо һайниие хүсэдэг байгаа.

Хүндэтэ айлшад,
Хүхюу зугаатай ябажа
Хододоо тэнюун сэдхэлтэй,
Энхэ элуур бэетэй
Зол жаргалтай ажаһуугыт даа!

Һайниие хүсөөд нэгэ зүһэм мяха эдээд, эрэ хүнүүдтэ үгэнэ. Энэ эдээ эрэ хүн ама хүрэхэ ёһотой. Эхэнэр хүндэ шаналан шуһа табидаг байгаа.

- Һайн даа хүгшэн эжы аба хоёр, бидэ ехээр баярлаабди. Үхибүүд хүгшэн эжы аба хоёртоо һайниие хүргэжэ үрээлээ, дуугаа дуулажа хатархамнай гү? (үхибүүд зубшөөнэ).

Хүтэлэгшэ:

- Хүндэтэ аба эжыдээ
Халуун мэндээ хүргэе
Хонгёо дуугаа дуулажа
Хатар наадаяа харуулая.

(Ёхор хатарнад)

- Зай үхибүүд шүлэгөө, үрээлээ хэлэе.

Үхибүүн:

- Баян дэлгэр заншалтай,
Сагаан торгон хадагтай

Буян далай Сагаалган
Буряад дайдада бугаал.

Үхибүүн:

- Бүтүү үдэр барандаа
Гэрэй өөдөнъ татажа,
Хуушан юумээ хаяжа
Шэнэ харгы гаргаал.

Үхибүүн:

- Эртүүр баран золгожо
Бэлэг сэлэг барилсан,
Жэлэй үрээл хэлсэжэ
Сагаалганаа мандуулаа.

Үхибүүн:

- Буруумнай булшантай даа,-
Бужаал, ерээл Сагаалган!
Даагамнай далантай даа,-
Дуугаа дэлгээл Сагаалган!

Үхибүүн:

- Сагаалганай найханда
Хаанаш яанаш сугларая.
Сугларһанай урманда
Хүүен, хүхин наадая.

Үхибүүн:

- Сэдьхэлэйнгээ найханда
Сээжын зугаа дэлгээе.
Эльгэ зурхэнээ дэлгэртэ
Эжыл абаяа уреее.
- Үхибүүд, мүнөө намай найнаар шагнагты даа, би шүлэг уншахам, юун тухай
энэ шүлэг соо хэлэгдэнэб, шагнаад хэлэгты:

Хүтэлэгшэ:

- Уг гарбалаа дурдан зугаалая,
Урин хабараа угтан дуулая,
Хүрьһэтэ алтан дэлхэй дээрэ

Хүн боложо түрэнхөөрнай
Нэгэ наһамнай нэмэжэ,
Наадамнай дэлгэрэг
Нэрэмнэй дурдагдажа
Нютагнай алдаршаг.

- Юун тухай энэ шүлэг соо хэлэгдэнэб? (Сагаалган)
- Нютагнай юун гэжэ нэрэтэйб? (Хэжэнгэ)
- Бэрхэнууд даа. Буулта альгаа ташая.
- Дуугаа дуулая «Сагаалган, сагаан нарамнай»

Хүгэлэгшэ:

- Хүйтэн үбэлые дабаха эрхэтэй,
Хүхэ нажарые амадаха золтой
Айл аймагаараа, арад зонтоёо
Айлшалжа ябаха аргатай болоһондоо
Сагаан нарадаа сагаалжа найрлая,
Зутан нарадаа зүбөөр зугаалая.

Үхибүүн:

- Буурал боложо, буянтнай жаргажа,
Булган дэгэл үмдэжэ,
Бууза хоол барижа ябагты!
Сагаан нараар, Сагаалганаар!

Үхибүүн:

- Хүгшэн эжы тухашаранхай,
Хүл хүнгэдэн набанданхай.
Сагаан нараяа угтажа,
Сагаалганаа хүндэлжэ,

Табан үнгын хадагаа
Табинал даа гунгарбаадаа.

Үхибүүн:

- Найман тахил табижа,
Муу мухайе арюудхаж,
Адис санзайгаар утана.
хайн хайханиие мүнхэлжэ,
Алтан зулаяа бадараана.

Үхибүүн:

- Арбан хоёр жэлэйнгээ
Алтан холбоо эрьесээр
Сагаан нара морилоод,
Сагаалганаа бэлэглээ.

Үхибүүн:

- Үлзын элшэ буянгаар
Зоной сэдхэл заяархаа.
Адуу малай хэшэгээр
Сагаан эдеэн дэлгэрээ.

Үхибүүн:

- Хоёр гараа дэлгэлээр,
Хүнүүд баяртай золгоно.
Хүгшэд , хүүгэд бултаараа
Хүхюүн дорюун сагаална.

Үхибүүн:

- Буурал Буряд дайдаар
Дабшана Сагаалган!
Бууса зоной найгаар
Дэлгэрнэ Сагаалган!

Үхибүүн:

- Эртүүр баран золгожо,
Бэлэг сэлэг барилсан,
Жэлэй үрээл хэлсэжэ
Сагаалганаа мандуулаа.

Хүтэлэгшэ:

- Бэрхэнүүд, альгаа ташая.
Үхибүүд ойлгодог гүт, гэртэхимнай үглөөгүүр бүхэн сайгаар, һүөөр сэржэм үргэдэг.
- (үхибүүдэй харюу)
- Зүб даа, хүн сэржэмнэй ехэ хайн сэржэм гэлсэдэг. Гэртэхимнай сэржэмээ үргэхэдөө Буурал бабайдаа, түби дэлхэйн баабайнуудта, хамаг зоной, хайн байхын, үхэр малай үдэхын түлөө сэржэмээ үргэдэг.
- -Үбгэн аба хүгшэн эжы хоёр, маанадта хөөрөжэ үгыт, хайшан гээд һэы гэр соо дулаан байдаг бэ?
- Зай үхибүүд харагты. Гал гуламтаа сэбэрээр, бузарлангүй байха ёхотой. Пеэшэн гал гуламтамнай хаана байнаб?
- (үхибүүдэй харюу).
- Зүб. «Һэы гэрэй тэгэн дунда. Һэы гэр сөө үшөө юун байнаб?
- (үхибүүдэй харюу)
- Зүб даа. Гэр соомнай табсан байна. Хубсаһаа буряадууд хаана хэдэг байгааб?
(үхибүүдэй харюу)
- Анхандаа буряадууд ханзатай байдаг байгаа, тэрээн соогоо хубсаһаа эбхээд хадагалдаг һэн.
- Баруун таладамнай юун байнаб?
- (үхибүүдэй харюу)
- Баруун таладамнай шэрээ байна. Зунай ба үбэлэй унтари бэлдэдэг. Үбэлэй унтари хониной арһаар, зунай унтари хайшалһан хониной, унаганай ба тугалай арһаар бэлдэдэг һэн.

Хүтэлэгшэ:

- Үхибүүд урдандаа холын харгыда гарахадаа эдихэ юумэ абангүй ябадаг байгаа. Юундэб гэхэдэ, ямаршые айлда айлшалхада сагаан эдээн, халуун мяхатай эдээн, айл бүхэндэ байха. Моринайнь эсэхэдэ, морёо унуулаад табиха. Урданай буряадууд айлшадта ехэ анхаралтайгаар хандадаг байгаа.
- Һайнтдаа хүгшэн эжы үбгэн аба хоёр, бидэтнай гэртээ ябахамнай.
- Зай, үхибүүд, манайда айлшалжа ерэнхэндэтнай бидэ үнэнхэ зурхэнһөө баярлаабди

Үбгэн аба:

- Танадтаа зорюулжа шүлэг уншахамни:
Шэнэ жэлэйнгээ

Шарай хаража,
Нэгэ наһанайнгаа
Нэмэлтэ үзэжэ,
Шэнэ байдалай
Шэнжэ гэжэ
Шэнэ хубсаһа
Шэлэн үмдэжэ,
Баян бардан
Байхын түлөө
Эдөө хоол
Элбэгээр бэлдэжэ,
Бурхан тэнгэридээ,
Орон дэлхэйдээ,
Элинсэг хулинсагуудтаа
Дээжыень үргэжэ,
Сэдьхэлээ тэгшэлжэ,
Сагаалганаа угтаабди.
Сагаалганаа хүндэлжэ,
Сагаалжа жарганабди.

- Баярлаа! Нүгөө жэл дахин айлшалхабди. Баяртай!

Хүтэлэгшэ:

- Сагаан һараар айлшадаа,
- Сагаан хэшэгээр эжынэрээ,
- Сагаан сэдьхэлээр амршалнабди!

Булга:

- Сагаан һараар! Сагаалганаар!

Хүтэлэгшэ:

- Айлшадаа наашан дуудая.
- Сагаалганайнгаа нааданда
- Шангаар гараа барисалдан,
- Шуран хурдан гэшхэдэлээр

- Шууяса хатараа хатараял

Бултадаа айлиадтаяа ёхор хатарана.

**Бэлэдхэлэй бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаалганай наадан»
гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари**

Зорилго:

- Буряад заншалта соёлые хэргээхэ, түрэл арадайнгаа наадануудтай танилсуулха.
- Дуулаха, хатарха шадабари хүгжөөхэ.
- Үхибүүдтэ Сагаалган тухай танилсуулха ба буряад заншалта соёлые хэргээхэ.
- Буряад хэлэнэйнгээ уян нугархай, зөөлөн тодыень үхибүүдтэ ойлгуулха.
- Уран гоёор шүлэг уншажа, таабари таажа хургаха.

Бүлгэм соо нэеы гэр байна. Тээ саана Шилсаана буурал Баабай – хада харагдана. Группа гоёор шэмэглэгдэнхэй, группын дундань ехэ дүхэриг. Хүгжэм зэдэлжэ, хулгана жэл орожо ерэнэ.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Жэлэй нөөсэ суглуулдаг
Жэгдэ ходо бүмбэрдэг
Жэгтэй бэрхэ ажалшан
Жэшээтэ хулгана жэл.
Бусаха зам тээшээ.

Бушуу түргэн бэлдэбэ.

(Хулгана жэл дүхэригэй хажууда зогсоно.)

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Арбагар хоёр эбэртэй
Аглаг дайдаар бэлшэдэг,
Алтан хүмбэй хэшэгтэй
Алдар ехэ үхэр жэлээ
Угтан абаял альгаа ташан.

(Үхэр жэл орожо ерээд, хулгана жэлтээ золгонод).

Хулгана:

Мэндээ! Сагаалганаар, Сагаан нараар!

- Үнгэрһэн жэл хадаа, яһалал үлзытэй, хэшэгтэй, дэмбэрэлтэй жэл байгаа.
Мүнөө бидэ одоол, найнаар он жэлые үнгэргэжэ байнабди.

Үхэр:

- Саһа бордохото хүйтэн үнгэржэ, сагаа бариха сагнай ерэбэ гээшээ гү?

Үхибүүд:

- Ерээ, ерээ.

Хулгана:

- Зай, үхэр жэл, энэ жэлдэ зам харгытнай арюун байг лээ. Битнай 11 жэл болоод, таанартаа бусажа ерэхэб. Бүхэли жэл соо бүхэриг найнаар, таанадтаяа хүдэлөөб. Таанартай суг хамта баярлаашьеб, хүхээшьеб, үйдашьеб. Мүнөө гаража ерһэн үхэр жэл, минии гарһаа энэ урга ээлжээ абажа, бүхэли жэл соо бүдүүн томоотой хүдэлыш, ажаллыш даа.

Үхэр:

- Зай, Хулгана жэл! Мүнөө минии жэл гараа хадань, бүхэли жэл найнаар ажаллаха, хүдэлхэ болоо гүби даа.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Үхибүүд, энэ дүхэригтөө булта ерэгты даа. Хулгана жэлээ удэшэжэ, Үхэр жэлнэй сагта буубабди. Зай, эндээ зогсожо, үнгэрһэн жэлдэ манда аһалдаһан бузар ба муухай юумэнүүдһээ халажа, бээ арюудхаад, бүхы муу юумээ эндээ орхижо, Даримынгаа эжындээ ошожо сагаалая даа! (Дүхэригөө тойрон, адис санзай үнэрдэн

ябанат, тийгээд нэы гэр соо байдаг Даримын эжындэ сагаалхаяа ошонод. Сагаан эдээ, Аюуша хадаг бариһан эжы басаган хоёр айлшадые угтана).

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Сагаалганаар, сагаан нараар!

Хүгшэн:

- Сагаа нараар, Сагаалганаар! (Хүгшэн эжы хадаг барюулна, айлшад золгонод, сагаан эдээнһээ амсанад).

Хүгшэн:

- Аша басаган, айлшадаа сагаан нараар амаршалаал даа.

Аша басаган Дарима:

- Сарюун Хэжэнгэ нютагтам

Сагаан нара морилбо.

Сагаан эдээ сэргэмээ

Сасан байгыш Сагаалганаар!

Сагаан нараар амаршалнабди,

Сагаан эдээн дэлгэрэг лэ,

Сагаан нараар

Сагаан сэдхэлнэй баясаг лэ!

(Хүгшэн эжы айлшадтаа бурханай магтаал уншана, тэрэнэй хүлдэ нэгэ үхибүүн хүгшэн эжыдэ шүлэг уншажа үгэнэ).

Саагуур наагуур халхилаад,

Сагаан саһаар будараа

Сагаа нара мүндэлөөд

Сагай байдал дулаараа.

Хүгшэн:

Тиимэ, тиимээ. Сагаан нара гаража, газаамнай дулаарба. Бидэ мүнөө түүдэбшынгээ нааданда ошожо, сагаалаял, ногоолоёл! (Бултадаа түүдэбшын нааданда ошонод.)

Аша басаган:

- Согтой солбон хүбүүдүүд,
Солгёо хүхюун басагадууд,
Сугтаа түргөөр ерыт даа
Сагаа нарын хайндэртэ

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Хулгана жэлээ сарюун найханаар үдэшөөд, алгаг найхан үхэр жэлээ угтажа байхадаа, арбан хойр жэлнүүдэйнгээ арюун сэбэр шарайнуудые, айлшадтаа харуулаа наа яаха юм?

(12 жэлэй хубсаһа үмдэһэн үхибүүд гарана.)

Бар:

- Арын модондоо байратай
Арбан зургаан араатай
Амитан бүхэниие айлгадаг,
Алаг эрэн Бар бии.

Туулай

- Борош, хараш үнгэтэй
Богони зөөлэн үһэтэй
Бүмбэгэр, бүмбэгэр гүйдэлтэй
Бүмбэгэрхэн Туулай жэл гээшэб.

Луу

- Агаар тэнгэрээр дүүлидэг
Алтан бүмбэгэ толгойтой
Абьяас дорюун дуу шуутай
Абарга Луу жэл бии суутайб!

Могой

- Уулын энгэрээр мүлхидэг
Ута эрэн бэетэй
Уулзаһан бүхэниие сошоодог
Уран хэлэтэй Могойб!

Морин

- Хүнэй нүхэр – эрдэни
Хүндэтэй зэндэмэни –
Хүнгэн хурдан гүйдэлтэй
Хүлэг Морин жэлби!

Хонин

- Тоором талаар бэлшэнхэй
Торгон ноһон дэгэлтэй

аршаганатар маарадаг
омоотой Хонин жэлби!

Бишэн

- Һалаа модондо дүүжэнтэй
Һамар жэмэс эдеэтэй
Һажааха уран бэетэй
Һабяаһагүй Һармагшан жэлби!

Тахяа

- Сахир мүнгэн үндэгэтэй
Сахариг түхэреэн нюдэтэй
Саг сагтаа донгододог
Сагаан алаг Тахяаб!

Нохой

- Хүнэй доодо түрэлтэй
Хүнэй хани болонхой
Хүдөө хотодош нютагтай
Хүл хурдан Нохойб!

Гахай

- Гадар зузаан бэетэй
Галдан дэгээ хамартай
Газарай хүрьһэ онгилдог
Гонгинуур гахай жэлые харагты!

Аша басаган:

Гоё даа, бидэ мүнөө жэл хүн бүхэнэй жэгтэй һайхан намтарые һайхашаан шагнабабди.

Хүгшэн:

- Зай, үхибүүд, түүдэбшынгээ нааданда таабаринуудые хэлсээл!

Үхибүүд:

- Хэлсэе, хэлсэе!

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Тиигээ һаа, минии таабари таагтыл даа
Дуулим сагаан бэетэй,
Дугы сагаан һүүлтэй
Даржаганатар маарадаг

Дурасхал ехэтэй амитан. (Хонин)

(Үхибүүд таабари хэлсэнэд)

Үхибүүд:

- Энэ таабаритнай маарадаглэ хаа... хонин болоно.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Зүб, зүб. Бэрхэнүүд.
Тиигээ хаа, хоёрдохи таабари таагтыл даа
Аса хоёр эбэртэй
Аглаг дайдаар бэлшэдэг
Амтатайхан хүмбэй хэшэгтэй
Алдартайхан гэрэй амитан гээшэб? (Үхэр)

Аша басаган:

- Энэ таабариетнай, минии хүгшэн эжы тааха байха даа.

Хүгшэн:

- Байза, байза энэмнэй юун бэлэй даа, байза (бодолгото болоно) ханааб, ханааб,
таажархиба бэшэ гүб даа, энэмнай үхэр ёһотой. Зүб таагаа гүб?

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Зүб, зүб.
- Зай, таабаришье таалсабабди. Харин мүнөө түүдэбшээ тойрожо, буряад арадайнгаа наада наадааял. (Түүдэбшэ тойрон буряад арадай наада нааданад «Бээлэй нюуха»).

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Зай, хүбүүд, басагад, хүндэтэ гэртэхин, айлшад! Сагаалганда иигэжэ уулзаа хадаа, бултадаа бодожо, түүдэбшээ тойрон, шэхэнэй шэмэг, нюдэнэй хужар болгожо бултадаа ёохор наадаяа хатараял (ёохор хатарнад).

Арбан сагаан хургаяа, адхан байжа хатарая

Аман соохи зуугаагаа, хэлсэн байжа хатарая

Ай-ай дуумнай баярлаа, ай-ай дуумнай жороолоо - 2 дахи

Хорин сагаан хургаяа, холбон байжа хатарая

Хоолой соохи зуугаагаа, хэлсэн байжа хатарая

Ай-ай дуумнай баярлаа, ай-ай дуумнай жороолоо - 2 дахи

Гэрэй шэнээн газартаа, гэшхэн байжа хатарая

Гээгэ дээрэхи гоёолтоо, хангир янгир хатарая

Тохомой шэнээн газартаа, тойрон байжа хатарая

Толгой дээрэхи гоёолтоо, хангир янгир хатарая

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Зай, хайнтэдаа! Хари мүнөө манай үхибүүд Даримынгаа эжытэй хамта Шилсаана буурал Баабайдаа ошожо,мүргэжэ хии мориёо хиидхэжэ ерэхэнь.

Хүгшэн:

- Зай, үхибүүд, мүнөөдэр сагаа харын хайн үдэр, Шилсаана буурал Баабайдаа мүргэжэ ерээ даа. (Бултадаа Шилсаана буурал Баабайдаа мүргэнэ.) Хүгшэн эжы үхибүүдтэ Шилсаана буурал Баабай тухай магтаал уншана.

Хүмүүжүүлэгшэ:

- Зай, Даримын эжы хайнтадаа! Манай үхибүүд Сагаа хараар тандаа бэлэг болгон үрээл тогтоохоёо һананат !

Айдар:

- Сагаан хараар амаршалнабди
Сагаан эдээн дэлгэрэг лэ,
Сагаан хараар
Сагаан сэдхэлнэй баясаг лэ!

Арюна:

- Наран мэтэ мандажа
Набша мэтэ дэлгэрэн жаргагты!

Жаргал:

- Жэл бүри жэгдэ амгалан
Он бүри омог дорюун
Сагаалжа, ногоолжо байял даа!

Радна:

- Гэрээр дүүрэн аза жаргалтай

Гүсөөр дүүрэн халуухан сайтай

Баян, бардам нуухатнай болтогой!

Дари:

- Наһан дээрэ, наһа нэмэжэ
Ухаан дээрээ, ухаа нэмэжэ
Гаража ерэнэн үхэр жэлдэ
Энхэ элүүр ябахамнай болтогой!

Үхибүүд:

- Дуун «Сагаан нараар» (үг. Цырен-Ханда Дарибазаровагай, хүг. Сарантуяа Жалцановагай) Булта үхибүүд айлшадтаяа хамта дууланад.

«Сагаалган» рубрика хүүгэдэй нюдөөр

1. «Сагаалган» хүүгэдэй зураг дээрэ

Родина Ксения 6 наһатай

Бастуев Ардан 7 наһатай

Доржиева Сойжина
6 наһатай

Давыдова Ульяна
6 наһатай

Галсанов Доржо 7 наһатай

Шоенов Доржо 4 наһатай

Галданова Вероника
4 наһатай

Пунсыкова Дарина
3 наһатай

Аюров Дугар
3 наһатай

Асылбекова Амира
3 наһатай

Цымпилов Самдан
3 наһатай

Шойморданов Ренат
6 наһатай

Гылыков Дамир
3 наһатай

Арсаланова Сарюна
3 наһатай

2. Хүүгэдэй үзэсхэлэн – «Сагаалган»

3. Сагаалган тухай хүүгэдүүд юун гэжэ бодоноб?

Доржиев Жамсо 6 лет
Что такое Сагаалган?

Сагаалаган – это бурятский праздник. Мы ходили в гости и нам дарили подарки. Лепят буузы, накрывают на стол вкусняшками.

Цымпилова Виктория 6 лет
Что такое Сагаалган?

Сагаалган это красивый праздник, не похожий на день рождение. Ходят друг другу в гости. Приходили гости помолились «бурханда». Мы с мамой угостили гостей белой пищей (саламат, үрмээ, зөөхэй, тараг, «бүхлөөр»). Мама сказала: - самая главная еда в празднике сагаалган - это буузы. Потом мама подарила подарки гостям.

Что такое «бүхлөөр»?

это большое, много мяса. Любят есть взрослые.

Сойжина 3 года

Что такое Сагаалган?

- Это праздник. Едят буузы и дарят подарки. Молимся бурханда.

Что такое ёхор? - Это танец бурятский.

Айдар 5 лет

Что такое Сагаалган? - Это такой Новый год, но бурятский. Они не ставят ёлку, накрывают на стол всякие разные вкусняшки и дарят гостям подарки. Готовят бурятское кушанье поэзы и едят много мяса – «бүхлөөр». Бурхандаа мүргэдэг.

Что такое «бүхлөөр»? это много мяса с картошкой. Любят есть взрослые, особенно обожает мой баабай.

Лайжид 5 лет

Что такое Сагаалган? - Праздник, накрываем на стол. Кушаем поэзы и тортик. Подарили много конфет. Ходим в дацан молимся. Утром рано

Данзан 3 года

Что такое Сагаалган?

- Это праздник. Дарят подарки и конфеты. Гости приходят.

Что такое ёхор? - Это когда танцуют много людей

Планируемый результат.

Обязательная часть.

Пособие поможет расширить возможности и способности детей к родному языку.

Формируемая часть.

ДЕТИ – целостное и разностороннее развитие интеллектуальное, физическое, эмоционально – личностное, социальное, художественно-эстетическое, социализация, освоения общечеловеческих ценностей, любовь к родному краю.

ПЕДАГОГИ – повышение педагогического мастерства

РОДИТЕЛИ – активное участие в образовательном и воспитательном процессе

ДЕТСКИЙ САД – повышения качества педагогического процесса и имиджа.

Заключение

Большинство педагогов считают, что детей лучше всего обучать в музыкальной и игровой форме.

Проведения национальных праздников и мероприятий, игр – являются удачным вариантом. Оно положительно сказывается на росте у детей познавательных интересов, восприятия, внимания, улучшает память и развивает мышление.

Таким образом, полученные материалы открывают еще одну сторону процесса реализации программы национально-образовательного комплекса.

Наши родители представляющие различные социальные слои и профессиональные группы, проявляют высокую активность и настроены в целом положительно на сотрудничество. Пособие поможет родителям и педагогам дошкольных образовательных учреждений приобщить детей к родному языку. Дети с легкостью осваивают новые знания в игровой форме, обладает хорошей зрительной и слуховой памятью. Дошкольникам интересно принимать активное участие в празднике нравится разучивать бурятские песни, стихи, загадки, считалки и костюмированные танцевальные номера к национальному празднику. Данные мероприятия не остаются без внимания родителей, которые готовятся вместе с детьми, в частности, шьют бурятские костюмы и приходят в качестве гостей.

Стремление к поддержанию интереса ребенка ко всему новому, безусловно будет способствовать качеству знаний родного языка.

Язык каждой нации является отражением уникальных исторических традиций, накопленных знаний, мыслей и духовности народа. И пока люди говорят на родном языке, сохраняются духовные ценности и культура народа, с ее богатыми традициями и обычаями.

Список литературы

1. Могоева, Д.Д. Амар сайн, үхибүүд!: учебно-метод. пособие/Д.Д. Могоева; науч.ред. С.Ш. Чагдуров; худ. В.П. Алагуева.- Улан-Удэ: Бэлиг, 2002. – 288 стр.
2. Рандалова, Ю.Б Детские дошкольные образовательные учреждения и проблемы возрождения национального языка в Республике Бурятия (опыт социологического анализа)/ Ю. Б. Рандалова, И.Н. Дашибалова.- Улан-Удэ: Издательство БНЦ СО РАН, 2009. - 18 стр.
3. Хомякова, Т. Г. Сценирование занятий для детей 5-6 лет. Пропедевтика развивающего образования/ Т.Г. Хомякова, Л.П. Табунова. - Улан-Удэ: 2002. -44с. — URL: <https://dob.1sept.ru/article.php?ID=200300113>(дата обращения: 19.04.2021). — свобод. из локал. сети
4. Банзаров, Д.Б. Белый месяц. Празднование Нового года у монголов/ Д. Б. Базаров. – Улан-Удэ,1971. – 22 стр.
5. Ванникова, С.П. Сагаалган - живая традиция/ С. П. Ванников. - Улан-Удэ: Ориент Скай,2008. - 87 стр.
6. Доржиева, Э.А. Сагаалган - праздник из глубины веков/ Э. А. Доржиев. - Улан-Удэ, 2010.-81 стр.
7. Ильченко, Л.П. Формирование этнокультурной толерантности школьников в процессе знакомства с культурой родного края //Этнопедагогика: Проблемы обучения и воспитания. - СПб,2004.-Вып.3.- С.47-53.
8. Гунжитова Г-Х. Ц., Дареева О.А., Шожоева Б.Д. «Амар мэндэ-э!». начальный курс бурятского языка для детей старшего дошкольного возраста: книга для учителя и родителей. — Улан-Удэ: ГБУ гЦ«Бэлиг», 2014. -32 стр.
9. Козлова С.А., Куликова Т.А. «Дошкольная педагогика». - М. АKADEMI, 2001. Стр. 416.
10. Фалькович Т.А., Барылкина Л.П. «Развитие речи, подготовка к освоению письма». - М.: ВАКО, 2005.
11. Культура народов Сибири: традиции и современность. – Улан-Удэ, 2002. – С. 49-56.
12. Чимбеева З.Д. «К вопросу ориентации на мотивацию овладения бурятским языком». - Современные проблемы филологии. - с.197 – 199. - Улан- Удэ: Издательство БГУ, 2003.
13. Метод. материалы в помощь проведению праздника Белого месяца. Вып.1 / Нац. Библиотека Республики Бурятия. Центр обществ. связей и культурно-просвет. проектов; Сост. Р.Г. Батомункуева. – 4-е изд., перераб. и доп.

Содержание

Введение	стр. 4
Обычай и традиции праздника – Сагаалган	стр. 6
1-дэхи багашуулай бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаалган-манай найндэр» гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари	стр. 9
2-дохи багашуулай бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаалган» гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари	стр. 13
Дунда бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Буряад заншал ба уг гарбал» гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари	стр.17
Ахалагша бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаан харамнай найхан даа!» гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари	стр. 22
Бэлэдхэлэй бүлгэмдэ үнгэргэхэ «Сагаалганай наадан» гэжэ үйлэ ябадалай хубилбари	стр.31
Хабсалгалта	стр. 39
1. «Сагаалган» рубрика хүүгэдэй нюдөөр	стр. 39
2. Хүүгэдэй үзэхэлэн – «Сагаалган»	стр. 40
3. Сагаалган тухай хүүгэдүүд юун гэжэ бодоноб?	стр. 41
Заключение	стр. 42
Список литературы	стр. 43

Методическое пособие

Авторы:

Долгорова, Соелма Баторовна
Мархасаева Нина Владимировна
Баторова Цыпилма Соеловна

Сагаалганай наадан

Методическое пособие

Подписано в печать.....

Формат 60х84/16 Усл. печ.л. 2,75

Тираж.....